

Recenze a zprávy o literatuře

Jan Michálek–Michal Lutovský: **Hradec u Němčtic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru** – Hradec bei Nēmčtice. Ein Herrensitz der Hallstattzeit und des frühen Mittelalters im böhmisch-bayerischen Kontaktraum. Strakonice–Praha 2000. Díl 1. Text 375 stran, obrázky, plány a fotografie v textu, 64 barevných fototabulek v závěru; Díl 2. Obrázky, tabulky 1–209; Díl 3. Plány 1–65.

Svým obsahem představuje tato práce významný počín jihočeské archeologie. Lokalita je známa od sklonku 19. století a první zprávy a publikace nálezů ze sběrů i výkopů přinesli již J. V. Želízko a B. Dubský. V 80. a 90. letech 20. století se díky systematickému plošnému odkryvu a leteckému snímkováním podařilo získat celou řadu nových poznatků. Necelá jedna desetina prozkoumané plochy poskytla důležité informace o vzhledu, charakteru zástavby i způsobu zániku Hradce v obou hlavních obdobích, ve kterých byla tato lokalita osídlena (pozdní doba halštatská a střední doba hradištní).

Po předmluvě autorů (s. 7) následuje popis přírodních podmínek lokality a jejího širšího okolí (s. 9–14) a topografická situace lokality, přehledně zobrazená na blokdigramech terénního reliéfu (s. 15–18). Ve třetí kapitole je shrnuta více než stoletá historie výzkumů na Hradci, doplněná pro ilustraci ukázkami starší i současně dokumentace (s. 19–24). Čtvrtá kapitola přináší přehled sond z výzkumů Muzea středního Pootaví v letech 1982–1983, 1988–1989 a 1998, jejich ploch, objektů, jejich interpretaci a datování (s. 25–44). V páté kapitole je pak zpracován katalog nálezů ze sběrů i výzkumů z let 1891 až 1999 (s. 45–124).

V dalších čtyřech kapitolách jsou již hodnoceny nálezy a osídlení z jednotlivých období. Na třech polohách uvnitř hradiště a v jeho severním a západním okolí byly zjištěny koncentrace pozdně paleolitické štipané industrie. Všechny tři kolekce byly shledány jako kulturně homogenní a použité druhy surovin prozrazují západní kontakty (s. 125–132). Na dalších stránkách je hodnocen halštatský dvorec (Herrenhof), který byl vymezen příkopem s vnitřní palisádou (s. 133–186). Zástavba se koncentrovala těsně u vnitřní strany palisády při severním, severozápadním a západním obvodu. Soudobé osídlení bylo zjištěno také vně opevněného areálu. Součástí kapitoly je podrobná analýza hmotné kultury, úvaha o funkci a postavení lokality v regionu středního Pootaví, jeho srovnání s podobnými lokalitami v Čechách a nastínění možného napojení tohoto prostoru na Podunají. V osmé kapitole jsou v krátkosti hodnoceny ojedinělé nálezy keramiky z časně a mladé doby laténské (s. 187–188). Devátá kapitola je zaměřena na rozbor a hodnocení raně středověkého osídlení Hradce (s. 189–234). Bylo zjištěno, že raně středověké opevnění takřka věrně kopírovalo průběh pozdně halštatské hrady. Je zde popisována podoba tohoto opevnění i charakter a intenzita osídlení v jednotlivých částech hradiště, zhodnoceno jeho postavení ve struktuře osídlení středního Pootaví, podrobně je hodnocena hmotná kultura a na základě nálezů i náleзовých situací je předložen model násilného zániku tohoto objektu někdy na přelomu 9. a 10. století.

Další část práce tvoří soubor odborných příloh (s. 235–302). Jsou zde publikovány analýzy uhlíků (J. Beneš), kamenných surovin (V. Daněček), lidských pozůstatků (M. Dobisíková), surové tuhy a tuhové keramiky (V. Kratochvíl–J. Rost), dále je zde geologický posudek (J. Machart), výsledky geodetického a geofyzikálního průzkumu (A. Majer), posouzení paleometalurgických nálezů (K. Nováček), archeobotanických nálezů (E. Opravil), osteologického materiálu (J. Petříčková), mazanice (P. Vařeka) a skla (N. Venclová). Nedílnou součástí práce je obsáhlé německé resumé (s. 303–345).

MAREK PARKMAN

Přemyslovský stát kolem roku 1000. Sborník vydaný Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), uspořádal L. Polanský, I. Sláma, D. Třeštlík, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000, ISBN 80-7106-272-3, 377 str.

Sborník obsahuje 22 příspěvků českých, slovenských, německých a polských autorů, kteří se ve svých příspěvcích věnují osobě českého knížete Boleslava II., období jeho vlády a s tím souvisejícím problémům. Vycházejí z písemných, ale také archeologických pramenů.

Jiří Sláma – *Český kníže Boleslav II.* Autor se ve svém příspěvku zabývá narozením, životem a smrtí tohoto významného českého knížete. Zmiňuje se o rodičích, sourozencích, ale také manželkách a dětech Boleslava II. Jiří Sláma analyzuje příčiny počínající krize českého státu ve středoevropských souvislostech.

Nemenší pozornost věnuje vztahu rodu Přemyslovců a Slavníkovců. Odmítá tezi o jejich údajném nepřátelství. Události, ke kterým došlo na Libici 28. září 995 klade za vinu zášti českých vévodů. Autor zmiňuje také písemné prameny týkající se období vlády Boleslava II.

Luboš Polanský – Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. Věnováno Jiřímu Slávovi k pětadesátinám. Existence Emmy je doložena třemi písemnými prameny a mincí. Na základě denárů s jejím jménem vznikly 4 teorie o jejím původu. Autor článku se přiklání k názoru, že Emma byla původem italskou princeznou, která se vdala za západofranského krále Lothara a po jeho smrti si vzala Boleslava II.

Dušan Třeštík – „Veliké město Slovanů jménem Praha“. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. Autor se zabývá evropským obchodem s otroky a významem získů z něho plynoucích pro český stát, v jeho omezení vidí jeden z kořenů krize. Na konci článku jsou připojeny dva exkursy k tématu. S některými názory autora je možné polemizovat. Například vyobrazené předměty, které považuje za pouta na otroky mohly sloužit k jinému účelu.

Václav Huňáček – Ostrov mezi Břevnovem a Sázavou. Autor se zabývá vlivem kláštera v Niederalteichu na církevní dění v českých zemích v 11. století. Altaští benediktini se podíleli zejména na zakládání klášterů a podpoře slovanského bohoslužebného jazyka a písemnictví v našich zemích.

Anežka Merhautová – Vznik a význam svatováclavské přílby. Anežka Merhautová se snaží zjistit z čeho je přílba složená a jak vznikla. Uvádí dosud známé teorie. Domnívá se, že původní železná kalota mohla být ve vlastnictví sv. Václava. Později byla předělána. V závěru se autorka ztotožňuje s D. Hejdovou a považuje přílbu za záměrně vzniklou relikvii.

Kateřina Tomková – Hradiště doby Boleslava II. Autorka provedla analýzu hradišť. Rozdělila je do skupin podle rozlohy a doby vzniku. Raně středověká hradiště rozčlenila do čtyř horizontů. Na závěr připojuje soupis lokalit a konstatuje, že je potřeba publikovat fondy jednotlivých hradišť.

Jan Frolík – Pražský hrad v raném středověku. Jednotlivé části článku jsou věnovány rekonstrukci původního vzhledu hradištního ostrohu, rozsahu Pražského hradu a jeho vymezení, komunikačnímu systému, církevním stavbám a obytné zástavbě. Za důležité považuje autor zveřejňování pramenů. Na závěr jsou připojeny tři exkursy k jednotlivým problémům.

Petr Sommer – Kaple Panny Marie v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě a začátky české sakrální architektury. V klášteře sv. Jiří na Pražském hradě byla nad hrobem, o kterém se domnívá, že patří zakladatelce kláštera Mladě-Marií, postavena dřevěná stavba. Tato situace má analogii v hrobu sv. Ludmily na Tetině.

Jarmila Čiháková, Zdeněk Dragoun, Jaroslav Podliska – Pražská sídelní aglomerace v 10. a 11. století. Archeologické výzkumy ukazují, že v 10. století existovala dvě opevněná centra: akropole (Pražský hrad) a podhradí (Malá Strana). Jako další centrum vzniklo za Boleslava II. na pravém vltavském břehu hradiště Vyšehrad. V 11. století došlo k přesunutí aktivit na pravý břeh Vltavy (Staré Město).

Zdeněk Petráň – Problematika pražské mincovny za vlády Boleslava II. Zdeněk Petráň se domnívá, že nejstarší mincovna mohla být kromě Pražského hradu také na Malé Straně. Odpovídala by tomu archeologicky doložená práce se stříbrem. Rozborem ražeb denárů tomu také odpovídá. Koncem roku 980 byla zahájena ražba také v mincovně na Vyšehradu.

Petr Čech – Mocenský vývoj v SZ Čechách do počátku 11. století. Autor popisuje dějiny slovanského osídlení a správy oblasti pod Krušnými horami. Na základě svých archeologických výzkumů popisuje počátky města Zátce.

Michal Lutovský – Jihočeská hradiště v 10. století. K problematice přemyslovského záboru jižních Čech. Počátkem přemyslovské kolonizace jižních Čech je polovina 10. století. Nejstaršími hrady jsou Kozárovice a Počaply (Šance u Březnice). V další vlně byly založeny Doudleby a Prácheň. Poslední jihočeská hradiště přemyslovského založení jsou Netolice a Chýnov.

Josef Bláha – Topografie a otázka continuity raně středověkého ústředí v Olomouci. Autor popisuje vývoj této sídelní aglomerace od příchodu prvních Slovanů s keramikou pražského typu, přes velkomoravské období až do 11. století.

Čeněk Staňa – Pronikání Boleslava II, na Brněnsko ve světle archeologických objevů. První oblastí na Moravě, kterou ovládli Přemyslovci byla Olomoucko. Brněnsko si uchovalo do konce 10. století samostatnost. Autor této oblasti přisuzuje největší význam. Na základě posledních archeologických objevů se však zdá, že centrem Moravy v tomto období byla Olomouc.

Christian Lübke – Mocenské faktory na východě otonské říše v době Boleslava II. Christian Lübke popisuje v oblasti severně od Krušných hor oslabování českých pozic a expanzi polského státu.

Slawomir Moździoch – Slezsko v 10. století. Autor se zabývá rozdělením Slezska na kmenová území, politickým zřízením před připojením k panství Piastovců, fungováním státu, závislostí na sousedech a využitím archeologie k rekonstrukci minulosti, společenskopolitické situace a jejich proměn.

Jacek Poleski – Malopolsko v 10. století. Pokusy vůdců slovanských kmenů, žijících na území horního Povislí, o sjednocení skončily neúspěchem. V 10. století bylo Malopolsko obsazeno státem prvních Piastovců a Kyjevskou Rusí. Ve 40. letech 11. století se stalo centrem znovuzrozeného polského státu.

Zbigniew Pianowski – Relikty nejstarší svatyně pod katedrálním kostelem na krakovském Wawelu. V kryptách pod wawelskou katedrálou byly archeologickým výzkumem odkryty pozůstatky dřevěné sakrální stavby z 10. století.

Alexander Rutkay – O nálezech mincí českého knížete Boleslava II. východně od řeky Moravy. Nálezy

mincí Boleslava II. na Slovensku poházejí z hrobových celků na pohřebištích ve Středodunajské kotlině. Všechny mince byly provrtané. Byly používány jako přívěsky na krk nebo nášivky na oděv. Jejich význam spočívá v datování doprovodných předmětů uložených do hrobů.

Milena Bravermanová – Hrob Boleslava II. Autorka se pokouší o rozbor a zhodnocení pohřební výbavy knížete Boleslava II.

Jiří Sláma – Ekonomické proměny v přemyslovském státě za panování nástupců Boleslava II. Na konci vlády Boleslava II. byl český stát v hospodářské krizi. Východiskem z ní bylo nahrazení ekonomiky založené na kořistěním systémem, který racionálně využíval domácí zdroje. S tím byly spojeny zásadní změny v organizaci státu.

Josef Zemlička – Rod Přemyslovců na rozhraní 10. a 11. století. Autor se zabývá krizí českého státu v 1. polovině 11. století a problémem nástupnictví uvnitř rodu Přemyslovců.

Myslím si, že sborník obsahuje mnoho zajímavých a podnětných příspěvků. Za příšlí šťastné řešení nepovažuji uvedení poznámkového aparátu k jednotlivým příspěvkům až na konci sborníku.

PAVEL VRŠEK (ÚAM FF MU v Brně)

Thomas Moritz, Hrsgb.: *Ein feste Burg – die Plesse. Interdisziplinäre Burgenforschung*, Bd. I, Göttingen: Verlag Erich Goltze 2002. 343 str.

Výsledkem dlouholeté činnosti „Spolku přátel hradu Plesse“, založeného roku 1978, který ve spolupráci s mnoha institucemi komplexní výzkum hradní zříceniny, je předložený sborník. Tento spolek, pracující za velkého zájmu veřejnosti, zajišťoval od roku 1983 okolo 9 000 výkladů pro návštěvníky, vydání 3 000 exemplářů tištěných průvodců, zorganizoval několik odborných kolokvií, výstav a dalších aktivit. Hlavním úkolem spolu však bylo zajištění komplexně pojatého výzkumu památky a postupného publikování výsledků. První svazek, kromě zajímavých údajů o činnosti, mimo jiné i o částce 6,2 milionů DM, které za 12 let poskytla země Dolní Sasko (Niedersachsen) na stavební a průzkumné práce, publikuje právě výsledky interdisciplinární spolupráce. Po úvodním článku znalce dolnosaské hradní problematiky Hanse-Wilhelma Heineho „Archäologische Burgenforschung in Südniedersachsen“ (s. 35–42) následuje obsáhlá zpráva o stavebních úpravách hradu Plesse v letech 1945 až 1995 od Horsta Kromschrodera (s. 43–77). Historii hradu na základě písemných pramenů zpracovali Josef Dolle, Peter Aufgebauer, Siegfried Dost, Gudrun Keindorf, Sven Lüken a Thomas Moritz (s. 79–161). Goethovým citátem „Was kümmert nicht der zerscherte Topf, er ist zu nichts mer nütze“ je nazván článek Howarda Westalla a Thomase Moritze (s. 163–186) týkající se keramických nálezů z 12. až 20. stol., ať se již jedná o nádoby (69,6 %) nebo kachle (30,4 %). Další příspěvek Geralda Stefkeho (s. 187–202) obsahuje podrobný katalog a vyhodnocení mincí a mincím podobných artefaktů nalezených na hradě. Dubový trám z věže, poskytnutý k dendrochronologickému výzkumu, byl autory dalšího příspěvku (Hanns Hubert Leuschner, Barbara Leuschner a Thomas Moritz) datován do roku 1165 (s. 203–205). Digitálnímu zpracování mapy hradu je věnován příspěvek Gerda Buzicke, Dietmara Grünreicha, Dietra Heidorna a Ingo Krause (s. 207–214). Maltu použitou při budování hradu zpracovala Mechthild Klamm (s. 215–236), které se podařilo rozřídit různé druhy malty použité při zděnění, dláždění a pokrývání stěch. Archeomagnetický pokus o datování jednoho krbu z hradu publikoval Reiner Kleinschmidt (s. 237–244). Poslední hoření bylo datováno do druhé poloviny 15. stol. Poměrně rozsáhlý je příspěvek Rolfa-Heinricha Meyera týkající se geologie (s. 245–262) při němž byla zpracována nejen geologická situace okolí, ale i horniny jednotlivých stavebních článků. Tabákovými dýmkami z archeologických nálezů se zabýval Matthias Seelinger (s. 263–271) a zvířecími kostmi z 12. až 17. stol. Reinhold Schoon (s. 273–286). Celou řadou rentgenových snímků je doprovázen příspěvek Klause-Petera Hermanna o rzi na železných předmětech získaných výzkumem (s. 287–294). Rybími kostmi se zabýval Dirk Heinrich (s. 295–307) a samotným jménem hradu Plesse Jürgen Udolph (s. 309–325). Soubor článků je uzavřen problematikou rekonstrukce keramických nálezů (s. 327–332). Na samém konci sborníku se nachází seznam literatury.

Celkové lze říci, že předložený sborník je svědectvím moderně pojatého komplexního výzkumu určité památky. Pojetí, které v našem prostředí ještě není zdaleka běžné, ale k němuž vývoj evidentně směřuje. Očekávali bychom však brzké vydání publikace, která by jednotlivé expertizy shrnula do plastického obrazu vývoje života na tomto hradě, publikace bez níž by sborník zůstal jen jakýmsi torzem.

JOSEF UNGER

Josef Grünfelder, Toni Hofmann, Peter Lehmann: *Die Burg Zug. Archäologie – Baugeschichte – Restaurierung*. Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters, Bd. 28. Basel 2003. 579 str., 606 obr., 37 tab.

Další svazek publikující vynikající výsledky švýcarských odborníků zaměřených na výzkum hradů je věnován komplexnímu vyhodnocení hradu stojícího nedaleko od městských hradeb města Zug. Výzkumy zde provádělo muzeum v Zürichu a památková péče v Zugu v letech 1967 až 1982. Výzkumem se podařilo vydělit 25 sdišitních a stavebněhistorických fází od prvních stop pobytu člověka na tomto místě v 8. až 11.